

Alfabet i fonologia

- L'alfabet llatí
- Fonologia: pronunciació clàssica reconstruïda
- Síl·laba tònica i accent d'intensitat (lleï de la penúltima)

Categories gramaticals

- Mots variables i invariables.
- Formants de les paraules variables: arrel, tema i desinència

Flexió nominal

- Accidents gramaticals del nom: nombre, gènere i cas
- Funcions dels casos.
- Enunciat del substantiu: les cinc declinacions

Flexió verbal:

- Accidents gramaticals del verb: persona, nombre, temps, mode i veu
- Conjugacions i enunciats verbals

ALFABET I FONOLOGIA

• L'alfabet llatí

Des dels primers testimonis escrits, el llatí va fer servir un alfabet¹ que és el que nosaltres encara utilitzem per a la majoria de llengües europees modernes, entre elles totes les romàniques.

En un primer moment l'alfabet llatí constava de 21 lletres, a les qual més tard se'n van afegir dues de noves (y i z) per tal de representar-hi fonemes propis de la llengua grega. Per tant, les 23 lletres de l'alfabet llatí d'època clàssica (establert ja des del segle II aC) són:

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

• Fonologia: pronúncia clàssica

Segons la pronúncia clàssica reconstruïda², aquella que pretén ser més fidel a la del llatí clàssic de finals de la República i dels primers segles de l'Imperi romà (si fa no fa, entre els s. I aC- I dC), no hi ha gaires divergències en els sons representats per la major part de les lletres en llatí i en català actual.

Pronúncia de les vocals:

1. Se sol recomanar de pronunciar les cinc vocals del llatí (**A, E, I, O, U**) tal com es faria en castellà.
2. En llatí tota vocal podia ser llarga o breu³, si bé aquest fet no quedava reflectit en l'escriptura.

Amb tot, als diccionaris i lèxics, quan es vol precisar la quantitat vocàlica, se situa un traç horitzontal (anomenat *màcron*) sobre la vocal llarga (així *ā* representa la *a* llarga), i un semicercle al damunt de la vocal breu (*ă* s'usa per indicar que la *a* és breu).

3. Una sisena grafia vocàlica és la **Y** (emprada en mots d'origen grec). En principi representava el so d'una vocal semblant a la *u* del francès (*rue, avenue*, etc.) o a la *ü* de l'alemany (*Führer*, etc.).

Se suposa que la precisa pronunciació d'aquesta vocal a la Roma clàssica dependria del nivell social i la formació del parlant. A efectes pràctics, la nostra recomanació és que si et costa fer la pronúncia a la grega⁴, l'articulis com una *i*.

¹ L'alfabet llatí es va crear cap al segle VII aC a partir d'una variant occidental de l'alfabet grec (el de la ciutat de Cumes, al sud d'Itàlia). Aquest alfabet sembla que va ser adoptat i adaptat pels llatins a través d'una variant etrusca prèvia.

² A banda d'aquesta **pronunciació clàssica**, també existeix una pronúncia anomenada **eclesiàstica o romana** (la tradicional de l'Església Catòlica Romana, en certa manera molt propera a la pronúncia llatina medieval de tall italià) i diverses pronúncies dites **nacionals** (espanyola, francesa, etc.), les quals tendeixen a apropar la lectura del llatí als usos fonètics propis de les llengües modernes. Aquí tens l'enllaç a un vídeo en què s'explica en dos minuts les principals diferències entre la pronúncia clàssica i l'eclesiàstica: <https://www.youtube.com/watch?v=e-YCHr36YQA&noredirect=1>.

³ Aquest fenomen fonètic s'anomena quantitat vocàlica.

⁴ És a dir, la pronunciació arrodonida o labialitzada que, com s'acaba de dir, també coneix el francès (*rue*) o l'alemany (*Führer*). Per articular aquesta vocal cal arrodonir els llavis com si s'anés a pronunciar una *u* i, sense variar la posició dels llavis, s'ha d'articular una *i*. Per tal que et facis una idea del so, pots clicar sobre les paraules franceses [rue](#) i [avenue](#) (són enllaços al diccionari on-line *Wordreference*) i escoltar com sona la vocal *u* en ambdós mots.

4. Els **diftongs** (tots decreixents) del llatí clàssic eren **AE**, **OE** i **AU**⁵. Això implica que aquests grups vocàlics s'han de pronunciar d'un sol cop de veu. Per tant, *rosae* es llegirà "ró-sae"; mai no s'ha de llegir "ro-sá-e".

Pel que fa a **EU**, aquest combinació de vocals podia ser considerada un diftong només per a paraules d'origen grec i per a algunes partícules.

5. Cal fer atenció a les grafies de la **I** i la **U**, ambdues usades indistintament en funció de vocal (ex.: *Barcino*, *templum*) i de semiconsonant (ex.: *ianua*, *cuius*, com al català *iaia*, *paio*; *uinea*, *auis* com al català *uadi*, *cauen*).
6. En llatí clàssic, **V** i **u** són dues formes d'una mateixa lletra: la grafia **V** n'és la forma majúscula, i **u** n'és la minúscula, i sempre es pronuncia com una *u*. Així, la paraula *populus* en majúscules s'escriu *POPVLVS*, i *VINVM* en minúscules s'escriu *uinum*.

Pronúncia de les consonants:

1. La **C** sempre (fins i tot davant de les vocals *e*, *i*) representa un so oclusiu velar sord, com als mots catalans *casa*, *cobert*. Així, *Sicilia* és pronunciaria "Sikília" (en AFI⁶ [si'kília]); *Barcino* s'ha de llegir "Bàrkino" (en AFI ['barkino]); *centum* seria "kéntum" (en AFI ['kentum]); etc.
2. La **G** sempre (també quan precedeix les vocals *e*, *i*) reproduïx un so oclusiu velar sonor, com als mots catalans *gat*, *govern*. Per tant, *Gerunda* és pronunciaria "guerunda" (en AFI [ge'runda]); *regina* es llegiria "reguina" (en AFI [re'gina]); etc.
3. La **Q** és una oclusiva velar sorda que sempre va seguida d'una *u* semivocàlica que també cal pronunciar (com en italià: *aquila*, *questo*, etc.). El mot llatí *aquila* el pronunciarem "àqüila" (en AFI ['akwila]).
4. En llatí clàssic la **H** sempre és una consonant muda, és a dir, no representa cap so. Així, *homo* es llegia "omo"; *pulchra*, com "pulcra"; etc⁷.
5. La **X** reproduïa el so [ks], com en català als mots *taxi* o *fax*.
6. La **Z** s'usava per a la transcripció del so de la lletra grega *dzeta* (en alfabet grec, maj. *Z*, min. *ζ*) en paraules d'origen grec, com ara *Zephyrus* (del grec Ζέφυρος). Pel que fa a la pronúncia exacta d'aquesta lletra en grec antic, hi ha certs dubtes. Recomanem pronunciar-la com la *z* italiana (*Venezia*, *pizza*).

⁵ En algunes ocasions també poden ser diftongs *ei*, *eu* i *ui*.

⁶ AFI: alfabet fonètic internacional (si vols veure'n l'entrada de la Viquipèdia, clica [aquí](#)).

⁷ Fes molta atenció a no pronunciar mai el grup *ch* a la castellana (*muchacho*, *coche*, etc.).

7. La llengua grega antiga comptava amb tres consonants **oclusives sordes aspirades**: la *fi* (maj. Φ, min. φ); la *theta* (maj. Θ, min. θ); i la *khi* (maj. Χ, min. χ). En els mots d'origen grec que contenen aquestes consonants, el llatí transcriu les tres aspirades amb els següents dígrafs: *ph* per a la φ, *th* per a la θ, *kh* per a la χ.

Habitualment, i per simplificar les coses, s'aconsella optar per la pronunciació més "popular" dels dígrafs, en la qual:

- *th* es llegiria com una *t*;
- *ch* com una *c* llatina (és a dir, sempre amb el so de *k*);
- *ph* amb el so de *f*.

8. Com succeeix en l'italià modern, el llatí comptava amb diversos grups de **consonants dobles o geminades**. Aquest grups s'han de llegir com a tals: consonants dobles. Cal parar especial atenció a la **-LL-**, que ha de sonar com la *ll* de l'italià (per ex. [pelle](#)) o de la realització de la *l·l* geminada en alguns parlars catalans de les Balears (*al·lot*). En cap cas, s'ha de pronunciar amb l'articulació palatal de la *ll* del català (*calla*, *muller*, etc.).

Per resumir: tot seguit es presenten dues taules (una per a les vocals, una altra per a les consonants) amb les diferències de pronúncia bàsiques entre el català i el llatí clàssic. En alguns casos, s'ha d'entendre com una proposta de pronunciació.

MEMORANDA: PRONUNCIACIÓ DE LES VOCALS		
LLETRA	SO	EXEMPLE
a e i o u	Com en castellà	
y	dues opcions: <i>u</i> francesa / <i>i</i>	
I (maj.) / i (min.)	Sempre i	ia -cio, cu- i us
V (maj.) / u (min.)	Sempre u	ui -num, a- ui s
ae oe au	Són diftongs: es pronuncien en un sol cop de veu.	ro- sae , proe-l-i-um, tau -rus

MEMORANDA: PRONUNCIACIÓ DE LES CONSONANTS		
LLETRA	SO	EXEMPLE
C+ qualsevol vocal	[k]	<i>Sicilia</i> (sikília), <i>centum</i> (kéntum)
G + qualsevol vocal	[g]	<i>Gerunda</i> (guerúnda), <i>regina</i> (reguína)
QV + vocal	[ku]	<i>aquila</i> (ákuila) – cal pronunciar sempre la <i>u</i>
GV + vocal	[gu]	<i>sanguis</i> (sangüis) – cal pronunciar sempre la <i>u</i>
H	muda	<i>homo</i> (omo), <i>mihi</i> (míi)
TH CH	[t] [k]	<i>Athenae</i> (aténae) <i>chaos</i> (káos) , <i>pulchra</i> (púlkra)
PH	[f]	<i>philosophia</i> (filosófia)
X	[ks]	<i>exercitus</i> (eksérkitus)
Z	[dz] o [ts] = <i>pizza</i> (it.)	<i>Zama</i> (dzáma)
LL	[ll] = l·l català	<i>puella</i> (puél·la)

• **Síl·laba tònica i accent d'intensitat**

El llatí clàssic no usa l'accent gràfic per indicar quina és la síl·laba tònica de les paraules. Tot i això, no és massa difícil determinar on recau l'accent d'un mot, si es tenen en compte les següents indicacions:

1.- Fora d'alguns mots realment excepcionals, el llatí **no té paraules agudes**.

2.- Per determinar si l'accent d'un mot recau a la seva penúltima síl·laba (si és, doncs, una paraula plana) o a l'antepenúltima (i és, aleshores, esdrúixola), s'ha d'aplicar una norma coneguda com la **lei de la penúltima**. Aquest precepte prosòdic permet determinar si una paraula és plana o esdrúixola en funció de la quantitat llarga o breu de la penúltima síl·laba:

- Quan la **penúltima síl·laba és llarga**, l'accent tònic recau en aquesta mateixa síl·laba i la paraula és **plana**. Per exemple, *cognōsco* es pronuncia "kognósko"; *fidēlis* s'ha de llegir "fidélis".
- En canvi, si la **penúltima síl·laba és breu**, l'accent tònic recau en la síl·laba anterior, de manera que la paraula és **esdrúixola**. Per exemple, *Cicēro* es pronuncia "kíkero"; *debēo* s'ha de llegir "débeo".

I com sabem si una síl·laba és llarga o breu?

- **Síl·laba llarga:** aquella que conté una vocal llarga (ā ē ī ō ū), un diftong (ae, oe, au) o és travada (la seva vocal va seguida de dues consonants). Donem un exemple de cada cas: *fidēlis*, *amoenus* i *cognosco*.
- **Síl·laba breu:** els casos restants. És a dir, tota síl·laba que conté una vocal breu que no va seguida de dues consonants.

Val a dir que tot bon diccionari indica en les paraules de més de dues síl·labes si la penúltima síl·laba és llarga o breu, escrivint sobre la vocal el símbol ¯ per a les llargues, i ˘ per a les breus (per exemple: *mālum* = a llarga; *mālum* = a breu).

MEMORANDA: ACCENT DELS MOTS LLATINS

REGLA	EXEMPLES
1) Paraula de 2 síl·labes → PLANA	<i>pater, nauta, amor</i>
2) Paraula de més de 2 síl·labes (lleï de la penúltima): 2.1.- Penúltima síl·laba llarga → PLANA (conté vocal llarga, diftong o vocal seguida de dues consonants) 2.2.- Penúltima síl·laba breu → ESDRÚIXOLA	<i>fidēlis, amoenus, cognosco</i> <i>Cicēro, debēo</i>

CATEGORIES GRAMATICALS

• Mots variables i invariables

Les diferents categories de paraules del llatí es poden classificar en variables i invariables, segons si presenten o no flexió morfològica.

Els **mots invariables** són les preposicions, les conjuncions, els adverbis i les interjeccions. Anomenem invariables aquelles paraules sense flexió, és a dir, que no experimenten cap tipus de variació en la seva forma per tal d'indicar algun accident gramatical (gènere, nombre, persona, temps verbal, etc). Fixem-nos, en català, com la preposició *per*, la conjunció *que*, l'adverbi *tan* o la interjecció *oh*, no són susceptibles de patir cap modificació morfològica per marcar accidents gramaticals.

Els **mots variables**, en canvi, són aquells susceptibles de modificar la seva forma per indicar determinats accidents gramaticals. Es poden classificar en dos grans grups, les paraules que tenen **flexió nominal** i les que són afectades per la **flexió verbal**.

Els mots amb **flexió nominal** són els **substantius, adjectius i pronoms**⁸. En el cas del català, la flexió nominal implica variacions principalment en la part final d'aquests mots per indicar els següents accidents gramaticals: **gènere** (masculí o femení) i **nombre** (singular o plural). Pel que fa al llatí, de moment tan sols avancem que la flexió nominal és notablement més rica que en català o castellà, ja que inclou un tercer gènere (el neutre) i un tercer accident (el cas, del qual tot seguit parlarem *in extenso*). S'anomena **declinació** al conjunt de variacions formals que experimenta un nom per adequar-se als diversos accidents gramaticals que poden afectar-lo (gènere, nombre i cas).

La **flexió verbal** afecta els verbs. És en virtut de la flexió verbal que els verbs presenten variacions per indicar els accidents gramaticals de cada forma verbal concreta. En llatí, com en català, els principals accidents gramaticals del verb són **persona, nombre, temps, mode i veu**. El conjunt de variacions formals experimentades per un verb determinat s'anomena **conjugació**.

• Formants de les paraules variables.

Els mots variables són constituïts per diversos formants: **arrel, tema, desinència**. Aquí no explicarem detalladament en què consisteixen aquests elements. En tot cas, quan estudiem cadascuna de les declinacions i dels temps verbals, ja farem esment dels elements que els formen i com es poden identificar.

⁸ Es poden afegir en aquest l'elenc algunes de les formes nominals del verb, com ara els participis i gerundis.

FLEXIÓ NOMINAL

• Accidents gramaticals del nom

Els accidents gramaticals del nom en llatí són el **nombre**, el **gènere** i el **cas**. Els dos primers són comuns al català. El cas, en canvi, precisarà d'una explicació més detallada en l'apartat següent.

Nombre. El llatí disposa de dos nombres: **singular** i **plural**. El singular s'usa per referir-se a un sol element, mentre que el plural s'utilitza per referir-se a un grup de dos o més elements iguals. Per exemple, en català als substantius singulars, *noi*, *gossa*, *cadira*, *emperador*, *felicitat* els corresponen els plurals *nois*, *gosses*, *cadires*, *emperadors*, *felicitats*.

En llatí ens trobem amb el mateix. Així, per al substantiu *imperator* ('emperador'):

- singular: *imperator* (en cat.: emperador, un emperador, l'emperador)
- plural: *imperatores* (en cat.: emperadors, uns emperadors, els emperadors)

La llengua llatina no disposa ni d'article determinat (cat. *el, la, els, les*) ni d'article indeterminat (cat. *un, una, uns, unes*). Així, quan traduïm un substantiu del llatí al català, la conveniència de precedir aquest substantiu per un article o no, queda a criteri del traductor i de la seva correcta interpretació del text en el seu context.

Gènere. El gènere és un accident inherent al substantiu: cada substantiu té en principi un gènere determinat (en català, masculí o femení). En canvi, els adjectius i els pronoms tot sovint tenen diverses formes per adequar-se als diferents gèneres.

Igual que en alemany, grec modern i en d'altres llengües, el llatí, a més del masculí i el femení, compta amb un tercer gènere: el **neutre**.

Es pensa que en els orígens el gènere neutre s'especialitzaria per als substantius no animats, mentre que els substantius animats es dividrien en masculins i femenins. La realitat, però, és que l'evolució de les llengües sempre porta a una distribució un xic arbitrària dels gèneres⁹. La realitat efectiva és que hi ha tot un plegat de substantius que en cada llengua han quedat catalogats en un gènere o un altre sense que puguem trobar-ne una raó evident (com sí seria el sexe en el cas dels éssers vius). Fixa't que en català diem *el nas* i *la dent*, mentre que en castellà els gèneres d'aquests substantius van a l'inrevés (*la nariz*, *el diente*). Per explicar-ho d'una manera molt simple però clara, és com si el castellà i el català disposessin de dos calaixos, un de masculins i un altre de femenins, i en ells s'haguessin anat

⁹ Pensa en el cas del català. Resulta obvi que els éssers vius s'organitzin en masculins i femenins segons sigui el seu sexe: el toro és masculí, la vaca és un nom femení. Ara bé, realment què explica que el nas sigui masculí i la dent femenina?

col·locant tots els substantius no sexuats tot responent a una sèrie de raons que sovint *no* són *gens* intuïtives. Això mateix ens trobarem en el llatí, només que, en comptes de dos calaixos, n'hi haurà tres (masculí, femení i neutre).

• Funcions dels casos

Al costat del gènere i el nombre, el llatí compte amb un tercer accident nominal, el cas, pràcticament desconegut en català i en la major part de les llengües romàniques ¹⁰. El cas és un accident gramatical que consisteix a variar la terminació del nom per així indicar la funció gramatical que aquest realitza dins l'oració.

En llatí **hi ha sis casos**¹¹, cadascun dels quals s'associa a determinades funcions sintàctiques pròpies del nom. Aquests sis casos s'anomenen: nominatiu, vocatiu, acusatiu, genitiu, datiu i ablatiu. A més, hi haurà formes diferents per als casos en els dos nombres, és a dir, en singular i en plural.

Prenem com a exemple el substantiu *puella*. Tot substantiu té una **arrel**, per a aquest mot és *puell-*. A aquesta arrel, s'hi afegiran un morfema (sufix) que es pot anomenar **terminació de cas**. Així es formarà cadascun dels sis casos (tant en singular com en plural). El conjunt de les formes que pren un nom en tots els seus casos és anomenat declinació.

Com s'ha dit al requadre que introdueix aquest apartat, als tutorials s'explica fil per randa les funcions de cada cas i com es poden identificar aquestes funcions dins una oració. Aquí, ens limitarem a presentar tres taules que han de ser-te útils.

¹⁰ Entre les llengües romàniques, tan sols el romanès i alguns parlars retoromànics conserven part de la declinació nominal llatina en els seus substantius. En les altres llengües romàniques (entre elles, el català), a penes sobreviuen minses romanalles de l'antic sistema de casos llatins, principalment en la flexió d'alguns pronoms personals. Fora de les llengües romàniques, el cas és un accident més comú del que sembla, no només en llengües antigues (grec clàssic, sànscrit, etc.) sinó també en moltes de modernes (alemany, rus, grec modern, etc.).

¹¹ El llatí compta amb restes molt residuals d'un setè cas, anomenat **locatiu**, i usat en funció de CC d'ubicació (*locus ubi*: lloc on). D'aquest cas es parlarà al curs de 2n de Batxillerat.

1. A la primera es mostren els sis casos i les seves respectives funcions sintàctiques. En una tercera columna s'apunta (molt concisament) com es pot **identificar la funció sintàctica d'un nom** dins una oració:

Nom del cas	Funció sintàctica	Com s'identifica?
1) Nominatiu	Subjecte (Subj.)	- Preguntant: Qui o què fa l'acció de + verb?
	Atribut (Atr.)	- Només apareix amb el verb copulatiu (<i>sum</i>) - És el complement que explica com o què és o està el subjecte
2) Vocatiu	Apel·lació (Apel.)	- Serveix per cridar l'atenció d'algu a qui es dirigeix la paraula o s'adreça el discurs. - En llatí, sol anar precedit per la interjecció O i seguit d'una coma.
3) Acusatiu	Complement Directe (CD) ¹²	- Preguntant a qui o què + Verb + Subj.? - Per comprovar si realment és un CD, és molt útil passar l'oració a la veu passiva.
4) Genitiu	Complement del Nom (CN)	- Indica sempre possessió o pertinença. En català, anirà precedit per la preposició de .
5) Datiu	Complement Indirecte (CI)	- Indica qui rep un benefici o un perjudici de l'acció. En català, anirà precedit de les preposicions a o per a . - Per comprovar si és CI, quan és singular s'ha de poder substituir pel pronom feble li .
6) Ablatiu	Complements Circumstancials (CC)	- Responen a les preguntes: On? Quan? Com? Amb què / qui? Per què?... - En català van precedits per qualsevol preposició .

¹² Com es veurà més endavant, l'**acusatiu** (normalment precedit per una preposició) també pot fer de **Complement Circumstancial**.

2. En una segona taula, repetim els noms dels casos, la seva funció, la **declinació de la paraula *puella*** (1a declinació) en singular en els sis casos i, a l'última columna, **com es traduiria el mot en cadascun dels casos**:

Cas	Funció	Decl. Sing.	Traducció
1) Nominatiu (nom)	Subjecte/Atribut	puella	(la) noia
2) Vocatiu (voc)	Apel·lació	puella	noia!
3) Acusatiu (ac)	C Directe	puellam	noia
4) Genitiu (gen)	C del Nom	puellae	de la noia
5) Datiu (dat)	C Indirecte	puellae	a / per a la noia
6) Ablatiu (abl)	C Circumstancial	puella	amb / en / per... la noia

Aquí tens alguns exemples en llatí i traducció catalana d'oracions amb la paraula *puella* declinada en els sis casos:

1) Nominatiu	1.a. Subjecte:	- PVELLA amat (LA NOIA estima)
	1.b. Atribut:	- Illa est PVELLA (aquesta és LA NOIA)
2) Vocatiu	Apel·lació:	- O PVELLA , audi! (Oh NOIA, escolta!)
3) Acusatiu	CD:	- Domina amat PVELLAM (la senyora estima LA NOIA)
4) Genitiu	CN:	- Domina PVELLAE (la senyora DE LA NOIA)
5) Datiu	CI:	- Domina dat epistulam PVELLAE (la senyora dóna una carta A LA NOIA)
6) Ablatiu	CC (aquí, de companyia)	- Domina uenit cum PVELLA (la senyora arriba AMB LA NOIA)

Per finalitzar, aquí tens la taula que ara per ara **has de memoritzar**, amb els noms dels casos i les seves principals funcions:

MEMORANDA: CASOS I FUNCIONS		
CAS	FUNCIÓ SINTÀCTICA	En català, s'ha de traduir...
1) Nominatiu (nom.)	Subjecte/atribut	Sense preposició
2) Vocatiu (voc.)	Apel·lació	Sovint amb la interjecció <i>Oh!</i>
3) Acusatiu (acu.)	C. Directe	Sense preposició
4) Genitiu (gen.)	C. del Nom	Precedit per la preposició de
5) Datiu (dat.)	C. Indirecte	Precedit per la preposició a o per a
6) Ablatiu (abl.)	C. Circumstancial	Precedit per qualsevol preposició

• **Enunciat dels substantius. Les cinc declinacions**

En llatí, els substantius s'enuncien amb dues formes: la del nominatiu singular i la del genitiu singular¹³. Fixa't en els següents exemples d'enunciats de substantius (s'indica també a quina declinació pertany cada nom):

ENUNCIAT: nom. / gen. sing.	DECLINACIÓ
puella puellae	1a declinació
dominus domini	2a declinació
magister magistri	2a declinació
templum templi	2a declinació
consul consulis	3a declinació
navis navis	3a declinació
tempus temporis	3a declinació
mare maris	3a declinació
senatus senatus	4a declinació
cornu cornus	4a declinació
spes spei	5a declinació

¹³ En llatí, hi ha un seguit de mots (anomenats **PLVRALIA TANTVM**) que només tenen plural. La cosa no és tan estranya: el mateix succeeix amb mots catalans com *tisores* o *estovalles*. Pel que fa als *pluralia tantum* del llatí, s'enuncien amb els casos nominatiu i el genitiu del plural (per exemple: *copiae copiarum*, 'tropes', *liberi liberorum* 'fills', etc).

Com pots veure, en llatí hi ha **cinc declinacions**, és a dir, cinc grans grups dins els quals s'organitzen tots els substantius de la llengua. La raó d'això és que no tots els noms tenen les mateixes terminacions de casos. Una declinació, per tant, inclou tots els substantius que comparteixen les mateixes terminacions¹⁴.

Igualment, t'hauràs adonat que els mots de cada declinació tenen en comú el segon element de l'enunciat, és a dir, el genitiu singular. D'això se'n segueix que **per saber a quina declinació pertany un substantiu, només cal parar atenció a aquesta segona forma de l'enunciat**. D'altra banda, tingues present que cada nom pertany a una, i només a una, de les cinc declinacions.

MEMORANDA	
DECLINACIÓ	Terminació del GEN. SING.
primera	- ae
segona	- i
tercera	- is
quarta	- us
cinquena	- ei

¹⁴ Aquesta afirmació és matisable, com més endavant es veurà. De moment, però, admetent-la com a certa en la mesura que resulta funcional per a introduir el concepte de declinació.

FLEXIÓ VERBAL

• Accidents gramaticals del verb

Els accidents del verb llatí són els mateixos del verb català: persona, nombre, temps, aspecte, mode i veu.

- a) **Persona i nombre:** primera, segona i tercera persona del singular i del plural.
- b) **Temps (i aspecte).** Els temps verbals del llatí se solen dividir en dos grans blocs segons el seu aspecte imperfect (en llatí, *imperfectum*) o perfect (en llatí, *perfectum*).
 - Els temps de l'imperfectum són el present, el pretèrit imperfect i el futur imperfect
 - Els temps del perfectum són el pretèrit perfect, el preterit plusquamperfect i el futur perfect.

TEMPS D'IMPERFECTVM	TEMPS DE PERFECTVM
Present	Perfect
Imperfect	Plusquamperfect
Futur	Futur perfect

Val a dir que no tots els temps apareixen en tots els modes.

- c) **Mode.** Els modes del verb llatí són l'indicatiu, el subjuntiu, l'imperatiu i les formes no personals (infinitiu, participi, gerundi i supí).
- d) **Veu.** Són les mateixes que en el verb català: activa i passiva.

De tota manera, els temps verbals s'aniran estudiant un per un. Més val que de moment no et preocupis gaire per la teoria sobre els accidents verbals que s'acaba d'exposar.

• **Conjugacions i enunciat dels verbs**

Conjugacions verbals. Els verbs llatins regulars s'organitzen en quatre conjugacions.

- 1a conjugació: verbs de tema acabat en vocal –a (per exemple: *amo*).
- 2a conjugació: verbs de tema acabat en vocal –e (per exemple: *uideo*).
- 3a conjugació: verbs de tema acabat en consonant (per exemple: *duco*)
- 4a conjugació: verbs de tema acabat en vocal –i (per exemple: *audio*).

La tercera conjugació mixta. La gramàtica llatina tradicional sol referir-se a una cinquena conjugació, anomenada **mixta**. A efectes pràctics, el paradigma de la mixta és el mateix que el dels verbs de la quarta conjugació en tots els temps excepte l'imperfet de subjuntiu i l'infinitiu de present actius. Pròpiament, però, són verbs pertanyents a la 3a conjugació. Són fàcilment identificables per la 1a forma de l'enunciat (1a sing. pres. ind.): mentre que en la resta de verbs de la 3a conjugació aquesta forma acaba en consonant + vocal *o* (*duco*, *rego*, *lego*, etc.), en els verbs de la mixta la 1a pers. sing. del present finalitza en *-io* (*capio*, *rapio*, *iacio*, etc.). Un exemple seria el verb *capio* (enunciat: *capio cepi captum* 3: 'agafar; infinitiu pres. act.: *capere*; imperfet de subj. act.: *caperem*, *-es -et...*).

La nostra recomanació és que de moment no et preocupis gaire per aquesta conjugació. Pren-te'ls, per ara, com si fossin verbs de la quarta conjugació (= *audio*), ja que els seus paradigmes (almenys gràficament) són idèntics en quasi tots els temps verbals.

La manera més simple d'identificar la conjugació d'un verb llatí és buscant-lo en un diccionari o lèxic. Al final de l'enunciat sempre apareix un número de l'1-4 que n'indica la conjugació.

Enunciat verbal. Al llarg del curs farem servir els següents verbs com a models de la conjugació regular (tot seguit, en tens els enunciat):

amo amaui amatum (1): 'estimar'.

uideo uidi uisum (2): 'veure'.

duco duxi ductum (3): 'portar, dur'.

audio audiui auditum (4): 'escoltar'.

Com has vist, els enunciats solen presentar tres formes:

1. la primera és la 1a pers. sing. del present d'indicatiu. En el segon dels exemples, *uideo* (traduït: *veig*).
2. la segona és la 1a pers. sing. del perfet d'indicatiu. En el primer dels exemples, *uidi* (traduït: *he vist / vaig veure*).
3. la tercera és el supí (una forma verbal que en principi no s'estudia al Batxillerat). En el primer dels exemples, *uisum*¹⁵.

Aprofitem per fer notar que en la gramàtica llatina els verbs no es coneixen per l'infinitiu (com passa en català, castellà, francès, anglès, etc.) sinó per la primera forma de l'enunciat: 1a pers. sing del pres. d'indicatiu.

És a dir, en llatí no parlarem del verb *veure* (en infinitiu), sinó del verb *veig*. Direm, per exemple, que *uidebant* és la 3a pers. plural del verb *uideo*.

Si els enunciats aporten aquestes tres formes és perquè cadascuna d'elles serveix per identificar els temes o arrels dels diversos temps verbals.

Això, però, ho estudiarem a poc a poc. De moment, només en farem esment:

- 1a forma: serveix per aïllar el tema dels temps d'*infectum*. *Video* → uide-.
- 2a forma: serveix per aïllar el tema dels temps de *perfectum*. *Vidi* → uid-
- 3a forma: serveix per aïllar el tema d'algunes formes no personals (la més important, el participi de perfet). *Visum* → uis-.

Cal fer notar que en moltes gramàtiques i llibres de text, trobaràs que els enunciats verbals es presenten amb cinc formes. Posem en negreta les fomes afegides a les tres que ja coneixes:

amo	1 ^a pers. sing. del present d'indicatiu
amas	2 ^a pers. sing. del present d'indicatiu
amare	Infinitiu de present actiu
amaui	1 ^a pers. sing. del perfet d'indicatiu
amatum	supí

¹⁵ Com a curiositat, fixa't que aquest enunciat en tres formes no és gaire diferent al que trobem en els verbs anglesos. *Video uidi uisum* (2): '*veure*' ràpidament recorda a les tres formes (present, perfet i participi) de *see saw seen*.

- Present d'indicatiu (pres IND) i
 - Infinitiu present (INF pres)
- de verbs paradigmàtics i del verb *sum*

Estudia les taules següents (comparant entre si les diferents columnes), i després llegeix les explicacions de les pàgines següents.

	1a conjug	2a conjug	4a conjug	3a conjug	3a conjug mixta	conjugació irregular
pres IND						
1a sg	<i>par<u>o</u></i>	<i>mon<u>eo</u></i>	<i>dorm<u>io</u></i>	<i>leg<u>o</u></i>	<i>rap<u>io</u></i>	sum
2a sg	<i>par<u>as</u></i>	<i>mon<u>es</u></i>	<i>dorm<u>is</u></i>	<i>leg<u>is</u></i>	<i>rap<u>is</u></i>	es
3a sg	<i>par<u>at</u></i>	<i>mon<u>et</u></i>	<i>dorm<u>it</u></i>	<i>leg<u>it</u></i>	<i>rap<u>it</u></i>	est
1a pl	<i>par<u>amus</u></i>	<i>mon<u>emus</u></i>	<i>dorm<u>imus</u></i>	<i>leg<u>imus</u></i>	<i>rap<u>imus</u></i>	sumus
2a pl	<i>par<u>atis</u></i>	<i>mon<u>etis</u></i>	<i>dorm<u>itis</u></i>	<i>leg<u>itis</u></i>	<i>rap<u>itis</u></i>	estis
3a pl	<i>par<u>ant</u></i>	<i>mon<u>ent</u></i>	<i>dorm<u>iunt</u></i>	<i>leg<u>unt</u></i>	<i>rap<u>iunt</u></i>	sunt
	^	^	^	^	^	^
	para- <u>a</u> -o	mone- <u>e</u> -o	dormi- <u>i</u> -o	leg- <u>e</u> --o	rap- <u>i</u> -o	s-u-m
	para- <u>s</u>	mone- <u>s</u>	dormi- <u>s</u>	leg- <u>i</u> -s	rap- <u>i</u> -s	es-s
	para- <u>t</u>	mone- <u>t</u>	dormi- <u>t</u>	leg- <u>i</u> -t	rap- <u>i</u> -t	es-t
	para-mus	mone-mus	dormi-mus	leg- <u>i</u> -mus	rap- <u>i</u> -mus	s-u-mus
	para-tis	mone-tis	dormi-tis	leg- <u>i</u> -tis	rap- <u>i</u> -tis	es-tis
	para-nt	mone-nt	dormi- <u>u</u> -nt	leg- <u>u</u> -nt	rap- <u>i</u> - <u>u</u> -nt	s-u-nt
INF pres						
	par <u>are</u>	mon <u>ere</u>	dorm <u>ire</u>	leg <u>ere</u>	rap <u>ere</u>	esse
	^	^	^	^	^	^
	para-re	mone-re	dormi-re	leg- <u>e</u> -re	rap- <u>e</u> -re	es-se
arrels :						
	arrel en ...a- : para-	arrel en ...e- : mone-	arrel en ...i- : dormi-	arrel en cons.- : leg-	arrel en cons.- : rap-	arrel alternant s- / es-

Els verbs de la 1a, 2a i 4a conjugacions

tenen en comú el fet que la seva arrel de present acaba en vocal (llarga):

...a- en la 1a / ...e- en la 2a / ...i- en la 4a ,

i en el present d'indicatiu

- tenen afegides a aquesta arrel les terminacions pròpies de cada persona
(*mone-o / dormi-s / ama-t / mone-mus / dormi-tis / ama-nt*)
amb la salvetat que
- en la 1a persona singular dels verbs de la 1a conjugació desapareix la *a-* final de l'arrel davant la terminació de persona *-o* (*amo < ama-o*)
- en la 3a persona plural dels verbs de la 4a conjugació s'insereix una vocal d'unió *-u-* entre l'arrel i la terminació de persona *-nt* (*dormi-u-nt*)

mentre que en l'infinitiu present

- tenen afegida a l'arrel la terminació *-re* (*ama-re / mone-re / dormi-re*)

Els verbs de la 3a conjugació

tenen la seva arrel de present acabada o bé en consonant o bé en ...u-,

i en el present d'indicatiu

- no tenen afegida a aquesta arrel cap vocal d'unió abans de la terminació de persona en la 1a persona singular (*leg-o*),
- tenen afegida a aquesta arrel una vocal d'unió *-i-* abans de les terminacions de persona fins a la 2a persona plural (*leg-i-s / leg-i-t / leg-i-mus / leg-i-tis*)
- tenen afegida a aquesta arrel una vocal d'unió *-u-* abans de la terminació de persona en la 3a persona plural (*leg-u-nt*)
(com passa en els verbs de la 4a conjugació)

mentre que en l'infinitiu present

- tenen afegida a l'arrel una vocal d'unió *-e-* abans de la terminació *-re* (*leg-e-re*)

Els verbs de la 3a conjugació mixta

tenen la seva arrel de present acabada

- en i (breu)

per a d'altres persones i temps dels que es formen amb l'arrel de present:

rap*i*-o : jo rapto

- en consonant

per a algunes persones i temps dels que es formen amb l'arrel de present

i per a les formes nominals

rap-e-re : raptar

però a efectes pràctics (i com es veu a la taula de dalt) és millor considerar que

en el present d'indicatiu

- tenen afegida a aquesta arrel una vocal d'unió *-i-* abans de totes les terminacions de persona (*rap-i-o / rap-i-s / rap-i-t / rap-i-mus / rap-i-tis*)

amb la salvetat que

- en la 3a persona plural també s'insereix una vocal d'unió *-u-* entre l'arrel i la terminació de persona *-nt* (*rap-i-u-nt*)

(com passa en els verbs de la 4a conjugació i de la 3a conjugació no mixta)

mentre que en l'infinitiu present

- tenen també afegida a aquesta arrel una vocal d'unió *-e-* abans de la terminació *-re* (*rap-e-re*)
- (com passa en els verbs de la 3a conjugació no mixta)

La denominació *mixta* es deu al fet que els verbs d'aquesta conjugació presenten característiques tant de la 3a com de la 4a conjugacions:

- 1a sg pres IND acabada en ... <i>io</i>	(com els verbs de la 4a conjugació)
- 3a sg pres IND acabada en ... <i>iunt</i>	(com els verbs de la 4a conjugació)
- INF pres acabat en ... <i>ere</i>	(com els verbs de la 3a conjugació)